

Максим ГОН

ЄВРЕЇ В ЗУНР: СТРАТЕГІЯ, ТАКТИКА ТА ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМИН З УКРАЇНЦЯМИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Проаналізовано становище єврейської громади в роки національно-визвольних змагань 1918–1923 рр., прослідковано особливості формування єврейських загально-національних представницьких органів, визначено причини міжнаціональних конфліктів та ставлення чільних єврейських діячів до новопосталої української держави.

Ключові слова: ЗУНР, євреї, ЄКГБ, ЄНРада.

Євреї Галичини виявилися неготовими до краху Австро-Угорщини та стрімкої політичної мобілізації українців і поляків. Про це промовисто свідчить той факт, що навіть у Львові вони не встигли створити загальнонаціонального представницького органу. Він виник лише 1 листопада 1918 р. внаслідок кардинальних змін, що відбулися в краю: взяття українцями влади в неофіційній столиці східної частини Галичини. Це відобразилося в назві інституції – Єврейський комітет громадської безпеки (ЄКГБ). У ньому були представлені всі діючі в місті партії та репрезентанти віросповідної гміни¹.

Паралельно на периферії розпочалося утворення Єврейських національних рад. Вони постали в Бориславі, Дрогобичі, Калуші, Надвірній, Стрию, Тернополі та інших містечках Східної Галичини². Як і у випадку з ЄКГБ, Єврейські національні ради (ЄНРади) утворювалися в процесі взаємодії всіх партійних сил і найповажніших громадських організацій, що давало їм привід претендувати на здійснення представницьких функцій. Так, наприклад, “Тимчасова національна рада”, що постала 4 листопада 1918 р. у Станиславові, проголосила, що вона “...становить єдину і найвищу інстанцію жидівського народу ві всіх національно-політичних справах”³.

В умовах ескалації стосунків українців і поляків першочерговим завданням репрезентативних структур євреїв стало визначення їхньої позиції в актуалізованому міжнаціональному конфлікті. Керуючись пріоритетом власних інтересів, який визначав альфу й омегу і в діях учасників війни, що розпочалася в Східній Галичині, євреї продемонстрували одностайність у прагненні уникнути участі в ній. Першим декларацію про дотримання нейтралітету в українсько-польському протистоянні проголосив ЄКГБ у Львові⁴. Тактики невтручання в боротьбу двох націй дотримувалися євреї і в інших східногалицьких містах. Така стратегія зумовлювалася передусім тим, що вони не бажали брати участі в міжнаціональному конфлікті. Ця позиція чітко простежується в їхніх деклараціях. Так, наприклад, станиславівська

Тимчасова єврейська національна рада прокламувала: “З народом українським і польським бажаємо повної згоди на основі “рівні з рівними” і на порозумінні в усіх справах, які всі три народи спільно обходять. В спорі обох сих народів участі не беремо і придержуємося совершенної неутральности. Нашим одиноким бажанням [є], щоби той нещасний край, який з причини війни так много страдав, знайшов в кінці спокій, щоби ми спільними силами вилічили рани війною йому нанесені”⁵. Подібні міркування проголошені представниками євреїв у Буковині. Наприкінці жовтня 1918 р. вони задекларували своє прагнення до налагодження толерантних, конструктивних взаємин з іншими націями, які проживали в краю⁶.

Бездержавні нації, в т.ч. і євреї, прагнули використати нову суспільно-політичну ситуацію для національного ренесансу. Цей лейтмотив контрастно проглядається в заяві коменданта єврейської міліції у Львові капітана Ейснера: “Вперше майорить над будинком єврейської гміни у Львові прапор біло-голубого кольору. Тим самим виражено, що ми, євреї, виступаємо цілковито самостійно і цієї незалежності прагнемо дотримуватися як наліво, так і направо. Прагнемо служити лише інтересам єврейським”⁷. Суголосні тези транслиювали й ЄНРади. Ось як, наприклад, декларували свою позицію речники євреїв Станиславова: “В нашій праці руководити буде нами основна гадка [про] відроджене нашого народу під взглядом національним, політичним, фізичним і моральним”⁸. Пріоритет національних інтересів визначає зміст і тих заяв, що озвучені в інших регіонах, які увійшли до складу ЗУНР. ЄНРада Буковини, зокрема, вимагала, з одного боку, гарантій на вільну еміграцію до Палестини, з іншого – забезпечення євреям громадянських прав і запровадження їхньої національно-культурної автономії⁹.

Євреї Західної України послідовно уникали участі в міжнаціональному протистоянні. Від цього застерігав передусім характер конфлікту: боротьба націй за встановлення політичного контролю над територіями, іншими словами – будівництво їхніх національних держав. Відтак, на з’їзді, який відбувся 18 грудня 1918 р. у Станиславові, представники 22 Єврейських національних рад, котрі функціонували в різних містах Східної Галичини, заявили: політична платформа євреїв залишається незмінною – позиція нейтралітету¹⁰. Дотримуючись її, вони, як і німці, не брали участі у виборах до Української Національної Ради, що проводилися 22–26 листопада 1918 р. на підконтрольних українцям територіях¹¹. Аналогічно в січні наступного року, напередодні виборів до варшавського сейму (пізніше було прийнято рішення про їхню відміну на теренах Східної Галичини) євреї Львова відмовилися брати участь у передвиборчій кампанії. Згодом урядовий часопис ЗУНР “Република” констатував, що вони аргументували свою позицію відмовою від ролі “бути язичком у ваги й тягарем своєї крові намагатися перехилити перемогу на один бік”¹².

Цього уникали й євреї Буковини. Вони не погодилися брати участь у Румунському конгресі (Чернівці, 28 листопада 1918 р.)¹³, на якому вирішувалося питання про державну приналежність краю.

Якщо стратегія євреїв (позиція невтручання в польсько-український конфлікт) впродовж війни 1918–1919 рр. і дипломатичної оборони ЗУНР на міжнародній арені залишалася незмінною, їхня тактика характеризувалася певним маневруванням. Його причини зумовлювалися як очевидними факторами (зміна політичної ситуації в краю, триваюча в ньому війна), так і латентними причинами – суперечностями

між прибічниками пропольської та проукраїнської орієнтацій у середовищі ЄНРади Східної Галичини.

Орієнтація деяких членів ЄНРади на Другу Річ Посполиту зумовлювалася давніми симпатіями частини інтелігенції євреїв на польську культуру. Водночас встановлені ділові контакти між політиками-українцями та членами ЄНРади сприяли тому, що окремі з них висловилися за налагодження українсько-єврейської взаємодії¹⁴.

Інша важлива причина формування проукраїнських симпатій серед євреїв – законодавча діяльність ЗУНР, яка характеризувалася ліберальними засадами розв'язання проблем національних меншин. Серед сіоністських лідерів-прибічників української державності у Східній Галичині – М. Бененсток, Векслер, Г. Рейзес, М. Рінгель та інші. Послідовними проукраїнськими настроями серед них виділявся І. Вальдман¹⁵. Окремі сучасні історики, як, скажімо, польський вчений В. Вежбенец, вважають, що останній був чоловою постаттю серед сіоністів Галичини проукраїнської орієнтації¹⁶. Ця оцінка споріднена з тією, яку висловлює американський учений Г. Абрамсон¹⁷. Логіка висновків названих вчених підтверджується тим, що 8 жовтня 1922 р. І. Вальдман був призначений Є. Петрушевичем уповноваженим для справ єврейського населення Східної Галичини при екзильному уряді ЗУНР¹⁸.

Зима–весна 1919 р. – час, коли в ЄНРаді зміцніли проукраїнські сили. В її середовищі розпочато обговорення питання про відмову від нейтралітету й відкриту співпрацю з національною більшістю Східної Галичини. На заваді втілення цього наміру в життя стало усвідомлення того, що цей крок де-факто інтегрує євреїв у війну ЗУНР і Польщі. Тому на таємному засіданні, що відбулося в березні 1919 р., члени ЄНРади ухвалили підтримати державу українців після закінчення бойових дій у краю. Війна ж, як відомо, завершилася поразкою ЗУНР. Офіційного переходу ЄНРади як загальнонаціонального представницького органу до підтримки ЗУНР так і не сталося¹⁹.

Все ж навесні – влітку 1919 р. простежуються події, які можуть трактуватися як корекція тактики євреїв. Особливо важливими, на наш погляд, були наступні:

1. Змінилося ставлення до Української держави єврейських соціал-демократичних сил. Перший крок на цьому шляху зробила партія “Поалей-Ціон”. 23 березня 1919 р. її лідери прийняли ухвалу про підтримку вільної, самостійної ЗУНР, вітаючи водночас її об'єднання з Українською Народною Республікою²⁰. Партійне видання “Поалей-Ціон” (газета “Дер ідише арбайтер” – єврейський робітник) послідовно піддавала критиці ЄНРаду за її самоусунення від українсько-польського конфлікту. На початку весни 1919 р. у цьому періодичному виданні відкрито проголошувалася підтримка партією української справи, а політика Антанти трактувалася такою, яка суперечить принципу права націй на самовизначення²¹. Естафету розриву з тактикою нейтралітету перейняв Загальноєврейський робітничий союз (Бунд). Наприкінці березня 1919 р. у заяві, виголошеній на з'їзді українського Селянсько-робітничого союзу, Бунд сповістив про зміну в ставленні до ЗУНР²². У той же час про співпрацю з українським урядом заявив представник Єврейської соціал-демократичної партії на крайовому з'їзді Української радикальної партії²³.

2. Переговори між представниками ЄНРади й урядовцями ЗОУНР, що відбулися 7 квітня 1919 р., завершилися включенням чотирьох її представників до складу виборчої комісії Української Національної Ради. Вони працювали у ній з правом дорадчого голосу²⁴. На тлі відмови євреїв делегувати своїх представників до складу УНРади²⁵ значимість цього кроку є очевидною. День проведення переговорів між Українською та Єврейською національними радами з питання виборів до сейму правомірно, на нашу думку, трактувати початком відкритої співпраці євреїв з ЗОУНР.
3. 18 травня 1919 р. під її егідою проведено вибори до Єврейської національної ради у тимчасовій столиці ЗОУНР – м. Станиславів. Цю подію одна з українських газет оцінила так: “Виборами, проведеними до Жидівської Національної Ради, Жиди дали до пізнання, що хочуть вийти з нейтралітету і як окрема нація брати участь у будівництві української держави”²⁶.
4. У травні 1919 р. ЄНРада намагалася започаткувати видання свого періодичного органу українською мовою. На нього покладалося завдання інформування українського читача про правдиві тенденції суспільно-політичного життя євреїв краю. Намагаючись усунути мовний бар’єр між єврейською громадською думкою і неєврейським читачем, ЄНРада обирала відкритість як засіб впливу на формування суспільних настроїв, українсько-єврейських взаємовідносин²⁷.
5. Виступаючи того ж місяця на конференції в Парижі, один із найвідоміших галицьких сіоністів Л. Райх підтримав державотворчі прагнення українців. Його промову окремі польські політики оцінили так: “...у пристрасних словах, майже пінячись зі злоби представив нас як загарбників, бандитів, гнобителів, під тягарем яких стогнуть впродовж віків як євреї, так і українці... Їм то разом з євреями належить панування тим краєм (Східною Галичиною – М.Г.), який якнайскоріше має бути визволеним з-під польського ярма”²⁸.
6. Влітку 1919 р. у Тернополі завершилося формування єврейського підрозділу, який відкрито вступив у українсько-польську війну на боці ЗОУНР.

Якщо в тій частині Галичини, що контролювалася українцями, визначилася тенденція корекції тактики євреїв у бік підтримки ЗОУНР, то на теренах, які опинилися під контролем армії Польщі, політичний курс цієї національної меншини означений певним лавіруванням. Свідченням цього є – позиція євреїв (зокрема, представників асиміляторів, ортодоксів, сіоністів, “Поалей-Ціон”, Бунду) у час анкетування з питання про їхні права і обов’язки щодо Польської держави, яке відбулося 2–7 лютого 1919 р. у Львові за ініціативою тимчасового урядового комітету міста. Сам факт участі в цьому заході дає підстави припускати готовність євреїв до інтеграції в Польську національну державу. Однак заслуговує на увагу й те, що її утворення беззастережно вітали тільки представники ортодоксів та асиміляторів. Останні послідовно проголошували тезу про Другу Річ Посполиту як виразника інтересів т.зв. євреїв Мойсейового віросповідання. Інші ж учасники заходу де-факто використали його з метою визначення умов, на яких євреї Галичини мали інтегруватися в багатонаціональну державу. Всі вони вимагали надання їм національно-культурної автономії, а представник Сіоністської партії Д. Шрейбер трактував позитивне вирішення цього питання як передумову визнання євреями своїх обов’язків перед Польщею²⁹.

Звичайно, немає підстав стверджувати, що євреї категорично відмовлялися від того, аби стати громадянами Польщі. Водночас слід врахувати те, що тим часом як вона розраховувала на їхню лояльність, ЗУНР створила сприятливіші умови для національно-культурного розвитку національних меншин і євреїв зокрема³⁰. Проте останні мали рахуватися з тим, що частина поляків вела діалог з ними з позиції сили.

Визначаючи цей факт як один з тих, що впливали на корекцію їхньої тактики, не можна обійти увагою триденного погрому у Львові (22–24 листопада 1918 р.). Ось як описувала сцени насильства українська газета “Товмацькі вісті”: “Вони (поляки – *М.Г.*) облили кілька десятків жидівських домів нафтою, позамикали в тих домах брами і спалили разом з людьми. Кілька десятків жидів кинулося до божниці (синагоги), щоб виратувати відтілі “Божі заповіді”. Їх замкнули в божниці і враз з божницею спалили. Хто рятувався утечею, того вбивали на вулицях...”³¹. Загалом, згідно з висновками, оприлюдненими у доповіді голови американської комісії, що вивчала польсько-єврейські взаємини, протягом трьох днів у Львові вбито 64 особи єврейської національності³².

Львівський погром – сумний сигнал першого досвіду польсько-єврейського співіснування в нових історичних умовах. Він, з одного боку, став вагомою причиною зростання проукраїнських настроїв серед євреїв Східної Галичини. З другого, – етнічне насильство слугувало серйозним попередженням євреям стосовно неприпустимості підтримки ними ЗУНР: чимало погромників були переконані в існуванні українсько-єврейського союзу³³.

З’ясуванню стратегії і тактики євреїв часів існування ЗУНР сприяє аналіз їхньої позиції в перші повоєнні роки. Йдеться власне про перепис 1921 р. і вибори 1922 р. до національних зборів. У першій з названих кампаній вони, за висновком прем’єр-міністра Польщі С. Грабського, декларували єврейську національність³⁴. Отже, на заклик Сіоністської партії використали перепис з метою національної самоідентифікації³⁵, не піддалися спробам залучити себе до числа польськомовних громадян і таким чином сприяти процесу легітимації польської влади в Східній Галичині. Що ж до виборів, то домінуюча політична сила в середовищі євреїв – партія “Загальних сіоністів”, делегувала до Відня місію на чолі з Л. Райхом. У середині жовтня 1922 р. на зустрічі з Є. Петрушевичем делегати партії заявили, що їхня участь у виборчій кампанії не означає визнання приналежності східногалицьких земель до Польщі³⁶. Незалежний курс сіоністів підтверджує й гасло, з яким вони йшли на вибори: “Не улещувати однієї сторони (польської) і не протиставляти сторони другій (українській), лиш захищати власні інтереси”³⁷. Незадовго до цього ЄНРада Східної Галичини склала офіційну декларацію у Лондоні, в якій заявила, що ухвала партійної ради сіоністів стосовно її участі у виборах не виходить поза межі проголошеного в листопаді 1918 р. курсу нейтралітету³⁸.

Ці твердження фігурують у вітчизняній історіографії лише зрідка. Тим часом простежується інша тенденція: невтручання євреїв у конфлікт українців і поляків часто-густо коментується з позиції дорікань. Тим часом принцип об’єктивності спонукає визнати, що нейтралітет – це та стратегія, яка, хоча й не відповідала інтересам і вимогам українців, проте не протиставила євреїв їхнім державотворчим змаганням. У цьому контексті заслуговують на увагу висновки українців-сучасників

досліджуваних подій про те, "...що в Східній Галичині жиди не підприняли проти нас ніяких ворожих актів..."³⁹. Наведемо й інше міркування, яке звучить дисонансно з твердженням низки вітчизняних дослідників: "...як поляки, так і українці вважали, що нейтралітет євреїв імпліцитно означав підтримку справи українців"⁴⁰. Ця думка наприкінці ХХ ст. висловлена Г. Абрамсоном.

Щодо причин сповідуваної євреями стратегії, то вона – результат не тільки політичного розрахунку, але й об'єктивних обставин. Адже ЗУНР проіснувала надто короткий час. Відтак чимало євреїв не встигли усвідомити себе у новій іпостасі – євреями України. Очевидно, така постановка питання в 1918–1919 рр., коли після понад 500-літнього небуття в Галичині відродилася українська держава, була передчасною. Принаймні кількомісячного періоду існування ЗУНР виявилось замало для такої масштабної трансформації єврейської громадської думки. Головні ж причини їх нейтралітету криються в іншій площині. Зокрема, небезпеці участі в міжнаціональному конфлікті третіх сил та надто незначному досвіді українсько-єврейської конструктивної взаємодії на політичній арені в попередні роки, відсутності артикульованих двома сторонами завдань і принципів їхньої взаємодії.

Стратегія євреїв часів існування ЗУНР стала безпосереднім чинником коригування їхніх взаємин з українцями. В хронологічних рамках міжвоєнного періоду в них правомірно визначити три періоди. Перший з них – безпосередньо етап українського державотворення в Галичині. Другий – від часу поразки ЗУНР у війні з Польщею й до ухвали Ради Амбасадорів. Третій період тривав з березня 1923 р. і до початку Другої світової війни.

Упродовж листопада 1918 – літа 1919 рр. українці здебільшого сприймали стратегію євреїв не як незалежний від обох конфліктуючих сторін курс, а як їхню відмову підтримати ЗУНР. Виборюючи своє право на національне самовизначення в протистоянні з Польщею, вони, зрозуміло, домагалися підтримки створеної ними держави національними меншинами. Показовою в цьому контексті є стаття "Євреї й українська держава", що була передрукована урядовим періодичним органом республіки з газети "Україна", яка видавалася на Наддніпрянщині. В ній підкреслювалося, що євреї, які здобули в УНР громадянське рівноправ'я, мають захищати державу. Від їхньої позиції в такий грізний момент, зазначено в статті, залежатиме становище спільноти в цій країні в майбутньому. "Жиди, – вимагає автор статті, – мусять не тільки на словах, але й на ділі довести, що вони є справжні громадяни УНР"⁴¹. Ж. Ковба трактує опублікування цієї статті урядовою газетою "Республіка" (кінець січня 1919 р.) своєрідним ультиматумом, висловленим на адресу євреям⁴².

Вимога українців стосовно дійової підтримки ними ЗУНР особливо рельєфно простежується в час, коли терези війни почали схилитися на польський бік. Міркування українських політиків того часу різняться мірою радикалізму. Так, у березні 1919 р. з вимогою оподаткування націй, представники яких не служили в українській армії, на крайовій конференції Української соціал-демократичної партії виступив О. Устиянович. Практично одночасно О. Назарук на селянсько-робітничому з'їзді домагався негайної мобілізації представників всіх націй, що проживали у Східній Галичині до української армії⁴³. Значно поміркованіше, хоча й вимагаючи від євреїв підтримки ЗУНР, виступали весною 1919 р. дописувачі українських часописів, зокрема – газети "Народ"⁴⁴.

Оскільки тривалий час євреї демонстрували підтримку ЗУНР головним чином лише на індивідуальному рівні, це спонукало невдоволення їхньою позицією серед державних очільників. Відмова ж цієї національної меншини від участі у війні на українському боці, згідно з висновками С. Гольдельмана, який навесні 1919 р. перебував у Галичині, призвела до загрози обмеження їхніх виборчих прав⁴⁵.

Упродовж другого етапу, який визначається логікою подій у контексті впливу позиції євреїв часів існування ЗУНР на їхні подальші взаємини з українцями, суспільно-політична думка останніх характеризується вимогою від цієї національної меншини відмовитися від ролі потенційного третейського судді в їх протистоянні з поляками. Контекст таких домагань зрозумілий: малася на увазі демонстрація поваги стосовно державотворчих прагнень тих, хто складав національну більшість регіону, де розгортався конфлікт. Усвідомлюючи, що йдеться про встановлення політичного контролю над цією територією однією з протиборчих сторін, євреї продовжили торувати обрану раніше стратегію нейтралітету. Їхня відмова від проголошення заяв про державно-правовий статус Східної Галичини під час виборів 1922 р. пом'якшувала тональність негативної оцінки українців стосовно участі євреїв у виборах: "...Мимо всіх заходів Поляки такої декларації від Жидів не дістали", – зазначав взимку 1922 р. львівський часопис "Свобода"⁴⁶.

Сутність третього періоду у взаєминах українців з євреями визначалася реакцією нації, що втратила державу, на курс інтеграції євреїв у Другу Річ Посполиту. Українці засуджували такі дії, трактували їх як сприяння польським експансіоністським планам. Тому вони здебільшого оминали увагою позитивні аспекти, що визначилися в їхніх взаєминах з євреями у 1918–1919 рр. Тим часом останні, які прагнули здобуття національного і громадянського рівноправ'я в Польщі не тільки *de jure*, але й *de facto*, не мали особливих мотивів актуалізувати увагу на прикладах порозуміння з тими, хто сповідував сепаратистську, отже – антидержавну позицію. Як результат – позиція умовчання обох сторін, втрата уваги до такого складного, контроверсійного проте де-факто досягнутого в часи ЗУНР українсько-єврейського компромісу.

¹ Chwila. – 1919, 12 stycznia. – S. 1.

² Погребинська І., Гон М. Євреї в Західноукраїнській Народній Республіці (до проблеми українсько-єврейських взаємин). – К., 1997. – С. 38.

³ Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДІА у Львові), колекція листівок. – № 4911.

⁴ Chwila. – 1919. – 12 stycznia. – S. 1.

⁵ ЦДІА у Львові, колекція листівок. – № 4911.

⁶ Nowy Dziennik. – 1918, 29 października. – S. 3.

⁷ Lukomski G., Partacz Cz., Polak B. Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. – Koszalin; Warszawa, 1994. – S. 82.

⁸ ЦДІА у Львові, колекція листівок. – № 4911.

⁹ Nowy Dziennik. – 1918. – 29 października. – S. 3.

¹⁰ Chwila. – 1919, 15 stycznia. – S. 1.

¹¹ Погребинська І., Гон М. Назв. праця. – С. 42.

¹² Републіка. – 1919. – 5 березня. – С. 2.

¹³ Chwila. – 1919. – 14 stycznia. – S. 3.

- ¹⁴ *Abramson H. A.* Prayer for the Government: Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920. – Cambridge, 1999. – P. 153–154.
- ¹⁵ *Погребинська І., Гон М.* Назв. праця. – С. 46.
- ¹⁶ *Вежбець В.* Євреї та польсько-український конфлікт у Східній Галичині після першої світової війни // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ, 1997. – С. 145.
- ¹⁷ *Abramson H.* Назв. праця. – С. 154.
- ¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 2192. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 13.
- ¹⁹ *Abramson H.* Назв. праця. – P. 154–155.
- ²⁰ Нове життя. – 1919. – 3 квітня. – С. 2.
- ²¹ Там само. – 1919. – 13 березня. – С. 2.
- ²² *Гольдельман С.* Листи жидівського соціал-демократа про Україну. Матеріали до історії українсько-жидівських відносин за час революції. – Відень, 1921. – С. 30.
- ²³ *Хонігсман Я. С., Опельбаум Ю.Ш.* Східногалицькі євреї і Західно-Українська Народна Республіка // Шофар. – 1995. – № 11. – С. 6.
- ²⁴ *Погребинська І., Гон М.* Назв. праця. – С. 48.
- ²⁵ Там само. – С. 51.
- ²⁶ Народ. – 1919. – 23 травня. – С. 2–3.
- ²⁷ *Ковба Ж.* Преса Західної України як джерело вивчення єврейсько-українських міжетнічних взаємин (на матеріалах періоду 1918–1920 рр.) // Єврейська історія та культура в Україні. Матеріали конференції. Київ, 22–23 листопада 1993. – К., 1994. – С. 64.
- ²⁸ ЦДАВО. – Ф. 2192. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 6.
- ²⁹ *Mroccka L.* Przyczynek do kwestii żydowskiej w Galicji u progu Drugiej Rzeczypospolitej // Żydzy w Małopolsce. Studia z dziejów osadnictwa i życia społecznego. Praca zbiorowa pod redakcją F. Kuryka. – Przemyśl, 1991. – S. 306.
- ³⁰ *Вежбець В.* Назв. праця. – С. 141.
- ³¹ Товмацькі вісті. – 1919, 19 грудня. – С. 4.
- ³² Chwila. – 1920, 18 lutego. – S. 2.
- ³³ *Tomaszewski J.* Lwow, 22 listopada 1918 // Przegląd Historyczny. – 1984. – T. LXXV. – Zesz. 2. – S. 283.
- ³⁴ Державний архів Львівської області. – Ф. 1. – Оп. 58. – Спр. 151. – Арк. 1.
- ³⁵ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 1 зв.
- ³⁶ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 89 зв.
- ³⁷ ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 75.
- ³⁸ Свобода. – 1922. – 15 грудня. – С. 1.
- ³⁹ Український прапор. – 1919, 6 вересня. – С. 1.
- ⁴⁰ *Abramson H.* Назв. праця. – С. 154.
- ⁴¹ *Ковба Ж.* Назв. праця. – С. 65.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ *Райківський О.* Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 – липень 1919 року) // Вісник Прикарпатського університету. Серія “Історичні науки”. – 1998. – Вип. 1. – С. 119–120; *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 106.
- ⁴⁴ Народ. – 1919. – 23 травня. – С. 2–3.
- ⁴⁵ *Гольдельман С.* Назв. праця. – С. 30.
- ⁴⁶ Свобода. – 1922. – 6 грудня. – С. 1.

Maksym Hon. THE JEWS IN THE ZUNR: STRATEGY, TACTICS AND INFLUENCE ON THE ESTABLISHING RELATIONS WITH THE UKRAINIANS IN THE INTERWAR PERIOD

The article analyzes the situation of the Jewish community during the 1918-1923 national liberation struggle. It outlines the features of the formation of the Jewish pan-

national representative bodies, defines the reasons of the interethnic conflicts and the attitudes of the leading Jewish figures towards the newly established Ukrainian State.

Key words: *the ZUNR, Jews, the Jewish National Council.*